

PIOTR ZAMELSKI*

OPOLE

KARTA PRAW RODZINY W URZECZYWIŚNIANIU PRAW CZŁOWIEKA

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2015.012>

1. WPROWADZENIE

Przedmiotem rozważań jest charakter oraz treść Karty Praw Rodziny proklamowanej przez Stolicę Apostolską w 1983 r.¹ KPR zawiera obszerny katalog praw przysługujących rodzinie, które odnoszą się do różnych aspektów życia i rozwoju zarówno całej wspólnoty rodzinnej, jak i poszczególnych jej członków. Stanowi tym samym wyraz zaangażowania Kościoła katolickiego na rzecz ochrony godności i dobra rodziny, które należały do priorytetów pontyfikatu św. Jana Pawła II. Znaczenie faktu opublikowania KPR przez Stolicę Apostolską może być rozpatrywane w różnych aspektach, m.in. teologicznym, duszpasterskim, filozoficznym, prawnym, politycznym, socjologicznym oraz jako wydarzenie międzyna-

* Doktor nauk prawnych, wykładowca prawa na Politechnice Opolskiej.

¹ Tekst polski: „L'Osservatore Romano” – wyd. polskie, nr 10(46), październik 1983, s. 6–7; dalej: KPR.

rodowe. W opracowaniu dokonano analizy KPR, ukazując jej charakter prawnie niewiążącego aktu normatywnego z zakresu ochrony praw człowieka. Należy przy tym podkreślić, że prawna struktura KPR łączy się z jej przesłaniem duszpasterskim. Jakkolwiek bowiem forma katalogu praw podmiotowych zmierza w kierunku jurydyzacji praw rodziny, to sama KPR – jak wynika z treści wprowadzenia do tegoż aktu – ukierunkowana jest nade wszystko na oddziaływanie w sferze wychowania i podnoszenia społecznej świadomości, w szczególności u rządzących.

W pierwszej kolejności podjęte zostało zagadnienie charakteru normatywnego KPR ujmowane z punktu widzenia jej funkcji i sposobu oddziaływania, następnie odniesiono się do genezy i podstawowych założeń KPR. Dalsze rozważania dotyczą wartości naczelných wyłożonych w KPR oraz zawartego w niej katalogu praw rodziny. W odniesieniu do niektórych uprawnień ujętych w KPR wskazane zostały odpowiednie regulacje zawarte w prawie kanonicznym² oraz analogiczne (choć nie identyczne) gwarancje wynikające z aktów prawa świeckiego: Konstytucji RP³ oraz wybranych aktów prawa międzynarodowego z zakresu ochrony praw człowieka, których Rzeczpospolita Polska jest stroną⁴. Przywołanie

² Kodeks Prawa Kanonicznego z dnia 25 stycznia 1983 r., AAS 75(1983), pars II, s. 1–317, dalej: KPK; Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich z dnia 18 października 1990 r., AAS 82(1990), s. 1033–1353, dalej: KKKW.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), dalej: Konstytucja RP.

⁴ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167), dalej: MPPOiP; Międzynarodowy Pakt Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych z dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169), dalej: MPPESiK; Konwencja o Prawach Dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 z późn. zm.), dalej: KPD; Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (CETS nr 005, Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.), dalej: EKPCz; Europejska Karta Społeczna z dnia 18 października 1961 r. (CETS nr 035, Dz.U. z 1999 r. Nr 8, poz. 67 z późn. zm.), dalej: EKS; Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. C 83 z dnia 30 marca 2010, s. 389–403), dalej: KPPUE. Przedmiotowe akty prawne są umowami międzynarodowymi zawartymi pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych (MPPOiP, MPPESiK, KPD) oraz Rady Europy (EKPCz wraz z Protokołami dodatkowymi, EKS). Z kolei KPPUE jest aktem prawnym Unii Europejskiej o mocy prawnej równej unijnym Traktatom (zgodnie z art. 6 ust. 1 Traktatu o Unii Europejskiej z dnia 7 lutego 1992 r., Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/30 z późn. zm.).

unormowań prawnych ukazuje gwarancje prawne dotyczące ochrony praw rodziny istniejące w prawie krajowym i międzynarodowym, które w pewnym stopniu odzwierciedlają standardy wyznaczone przez KPR. Na zakończenie rozważań dokonano ich podsumowania. W aneksie do opracowania przedstawiony został oryginalny tekst KPR wraz z odniesieniami do dokumentów Kościoła katolickiego i wspólnoty międzynarodowej. Opracowanie uwzględnia stan prawny na dzień 30 czerwca 2014 r.

2. CHARAKTER NORMATYWNY KPR

Przez pojęcie Stolicy Apostolskiej tradycyjnie rozumie się Biskupa Rzymskiego oraz kongregacje, trybunały urzędy i sekretariaty Kurii Rzymskiej. Papież przy pomocy dykasterii Kurii Rzymskiej „wykonuje najwyższą i pełną władzę w Kościele powszechnym w sprawach wiary, obyczajów i dyscypliny”⁵. Stolica Apostolska korzysta ze wszystkich atrybutów suwerennego podmiotu prawa międzynarodowego o charakterze nietrytorialnym, co wiąże się z aktywnością w stosunkach międzynarodowych, jaką utrzymywała również po upadku Państwa Kościelnego w 1870 r.⁶ Specyfika Stolicy Apostolskiej wyraża się w konstrukcji personalnej, a nie terytorialnej, jak jest w przypadku państw i niesuwerennych organizacji terytorialnych (np. obszarów autonomicznych), a także w wypełnianiu tylko jej właściwych zadań wobec wiernych Kościoła katolickiego. Jest podmiotem odrębnym od Państwa Miasta Watykańskiego, które pozostaje pod suwerenną władzą Stolicy Apostolskiej i zapewnia jej warunki terytorialne niezbędne do samodzielnego i niezależnego wypełniania swoich zadań na rzecz Kościoła katolickiego i społeczności międzynarodowej. Jednym z niekwestionowanych, zwyczajowych uprawnień podmiotu prawa międzynarodowego jest zabieranie głosu na forum społeczności międzynarodowej, w skład której wchodzi w pierwszej kolejności państwa i organizacje międzynarodowe. Szczególny charakter Stolicy Apostolskiej pozwala jej formułować wezwania również pod adresem wiernych oraz wszystkich

⁵ R. Sobański, w: *Katolicyzm A-Z*, red. ks. Z. Pawlak, Łódź 1989, s. 351–352.

⁶ W. Czaplinski, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, 2. wydanie zm. uakt., Warszawa 2004, s. 132.

ludzi dobrej woli, którzy również mieszczą się w doktrynalnej definicji Kościoła⁷. Co istotne, nauczanie Stolicy Apostolskiej, współtworzące Magisterium Kościoła, nie stanowi konkurencji dla suwerennej władzy sprawowanej przez wspólnoty polityczne, gdyż formułowane jest przede wszystkim w relacji do spraw duchowych i moralnych, przyjmując postać postulatów i propozycji możliwych do wprowadzenia z uwzględnieniem warunków miejsca i czasu, a nie żądań lub roszczeń w rozumieniu typowo jurydycznym. Symptomatyczny wobec tego jest krytyczny, a nieraz wręcz wrogi stosunek do nauczania Kościoła ze strony państw *de facto* przyjmujących model wrogiej separacji Kościoła od państwa⁸, które wykraczają poza właściwe im kompetencje, roszczą sobie prawo do ograniczania wewnętrznej wolności człowieka w celu umocnienia sprawowanej władzy. Dla państwa, które chce bardziej panować niż służyć, wolność religijna jawi się jako szczególne zagrożenie, gdyż zakłada możliwość uznawania w Osobie Boga źródła władzy nieskończenie wyższej i potężniejszej od władz politycznych. Dlatego można stwierdzić, że stosunek do wolności religijnej stanowi probiez faktycznego poszanowania godności osoby ludzkiej w każdym ustroju państwowym⁹.

Ważnym momentem w działalności Stolicy Apostolskiej na forum międzynarodowym było opublikowanie KPR w dniu 22 października 1983 r. KPR proklamuje katalog praw podmiotowych i zasad mających na celu ochronę rodziny, nie jest jednak aktem prawnym o charakterze wiążącym dla instytucji Stolicy Apostolskiej, Kościoła katolickiego lub Państwa

⁷ Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, AAS 57(1965), s. 5–71, cyt. za: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, red. M. Przybył, wyd. 1, Poznań 2002, s. 116, nr 13.

⁸ Zob. J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, wyd. IV, Warszawa 2008, s. 31–33.

⁹ Sobór Watykański II, Deklaracja o wolności religijnej *Dignitatis humanae*, AAS 58(1966), s. 929–946, cyt. za: Sobór Watykański II, *Konstytucje*, s. 414, nr 6. Por. „The Holy Father Benedict XVI explains why religious freedom is «the first» of all rights: «not only because it was historically the first to be recognized but also because it touches the constitutive dimension of man, his relation with his Creator». Religious freedom shares this central position alongside other rights which are also of a basic nature”. A. Robió, *Religious freedom in the papacy of pope Benedict XVI. Seven years of interventions before the UN*, „Kościół i Prawo”, nr 2(15) 2013, s. 170; autor cytuje: Benedykt XVI, “Address to the members of the Diplomatic Corps,” 10 January 2011.

Miasta Watykańskiego. W Karcie nie przewidziano trybu dokonywania oficjalnej wykładni jej postanowień, jak również mechanizmu przystąpienia lub potwierdzenia przez inne podmioty prawa międzynarodowego. Z tego względu można KPR zakwalifikować jako jednostronną deklarację o charakterze *soft law*, zbliżoną w swojej formie i strukturze do deklaracji międzynarodowych z zakresu praw człowieka, choć nieco odmienną w celach z uwagi na szczególny charakter i misję Stolicy Apostolskiej. Jak wskazano w podtytule KPR, została ona „przedłożona przez Stolicę Apostolską wszystkim ludziom, instytucjom i władzom zainteresowanym misją rodziny w świecie współczesnym”. W adresie KPR przebija zatem personalistyczna wizja człowieka i społeczeństwa, które w pierwszej kolejności tworzą ludzie obdarzeni w równym stopniu godnością osobową, a dopiero wtórnie przybiera ono konieczne struktury organizacyjne. Konsekwencją takiego spojrzenia jest uznanie wymiaru horyzontalnego praw rodziny głoszonych w KPR, które nie mogą być skutecznie urzeczywistniane bez szerokiego zrozumienia i społecznego zaangażowania.

W strukturze KPR wyróżniono wprowadzenie, wstęp i dwanaście artykułów, z których dziewięć zostało rozwiniętych w formie punktów. We wstępie nakreślona została tożsamość rodziny, a merytoryczne artykuły zachęcają i wskazują sposoby obrony rodziny i jej popierania¹⁰. We wprowadzeniu do KPR podkreślono, że wyrażone w niej prawa powinny być rozpatrywane zgodnie ze specyficznym charakterem tego dokumentu. „W niektórych wypadkach są to normy ściśle wiążące prawnie; w innych – postulaty i zasady odnoszące się do prawodawstwa, jakie winno być stworzone, i do rozwoju polityki rodzinnej. Zawsze są profetycznym wezwaniem na rzecz instytucji rodziny, wymagającej szacunku oraz ochrony przed wszelkiego rodzaju uzurpacją”. We wprowadzeniu zauważono również, że prawie wszystkie prawa zawarte w KPR występują również w innych dokumentach, wydanych zarówno przez Kościół katolicki, jak i przez wspólnotę międzynarodową. Dlatego też celem KPR „jest dostarczenie lepszego i bardziej precyzyjnego ich opracowania oraz zebranie ich w organiczną, porządkową i usystematyzowaną całość”. Z tego względu ks. W. Góralski określa KPR jako dokument *sui generis* o charakterze

¹⁰ V. Paglia, *Prezentacja, interpretacja i komentarz do Karty Praw Rodziny*, Pelplin 2013, s. 37–38.

częściowo doktrynalnym, a częściowo normatywnym i postulatycznym¹¹. Z kolei ks. kard. Z. Grocholewski podkreśla, że KPR „jest w gruncie rzeczy domaganiem się respektowania praw w niej przedłożonych. Dobroczyenne skutki bowiem rodzą się nie tyle z samego obwieszczenia praw subiektywnych, ile raczej z ich rzeczywistego respektowania w relacjach międzyludzkich”¹². „Domaganie się respektowania wskazanych w Karcie praw – wyjaśnia Z. Grocholewski – [...] zmierza, z jednej strony, do usunięcia pewnych zagrożeń i przeszkód, oraz, z drugiej strony, ma być pomocą w pełnej realizacji małżeństwa, zgodnie z jego naturą i przeznaczeniem”¹³.

3. GENEZA I PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA KPR

Motywy opracowania KPR zostały wyłożone we wprowadzeniu do tegoż aktu. Życzenie opracowania dokumentu dotyczącego praw rodziny wyrażono w czasie obrad V Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów poświęconego zadaniom chrześcijańskiej rodziny we współczesnym świecie, które odbywało się w Rzymie od 26 września do 25 października 1980 r. Papież Jan Paweł II w posynodalnej adhortacji apostolskiej „*Familiaris consortio*” przywołał prawa rodziny podnoszone w czasie obrad, a także zobowiązał Stolicę Apostolską do pogłębienia tego zagadnienia przez opracowanie karty praw rodziny „celem przedłożenia jej zainteresowanym środowiskom i władzom”. Wśród praw rodziny wskazanych w adhortacji znalazły się „prawo do istnienia i rozwoju jako rodziny, czyli prawo każdego, zwłaszcza człowieka ubogiego, do założenia rodziny i posiadania odpowiednich środków do jej utrzymania; prawo do wypełniania własnej odpowiedzialności w zakresie przekazywania

¹¹ Tenże, *Karta Praw Rodziny Ludzkiej (Karta Praw Rodziny Stolicy Apostolskiej)*, w: *Studia nad małżeństwem i rodziną*, red. V. Paglia, Warszawa 2007, s. 214, cyt. za: S. Tyl, *Prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem moralnymi i religijnymi w Karcie Praw Rodziny*, „*Kościół i Prawo*”, nr 2 (15)2013, s. 229.

¹² Z. Grocholewski, „*Karta Praw Rodziny*” w *perspektywie zamierzonego celu*, w: *Prawa rodziny – prawa w rodzinie w świetle standardów międzynarodowych. Materiały Krajowej Konferencji Naukowej. Toruń, 22–23 X 1998 r.*, red. T. Jasudowicz, Toruń 1999, s. 35.

¹³ Tamże, s. 56.

życia i wychowania dzieci; prawo do intymności życia małżeńskiego i rodzinnego; prawo do stałości więzi i instytucji małżeństwa; prawo do wyznawania własnej wiary i stawania w jej obronie; prawo do wychowania dzieci wedle własnych tradycji i wartości religijnych i kulturowych, przy pomocy koniecznych środków, narzędzi oraz instytucji; prawo do uzyskania zabezpieczenia fizycznego, społecznego, politycznego, ekonomicznego, zwłaszcza dla ubogich i chorych; prawo do mieszkania, pozwalającego na godziwe życie rodzinne; prawo do wypowiedzi i przedstawicielstwa wobec publicznych władz gospodarczych, społecznych i kulturalnych oraz władz niższego szczebla, bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem stowarzyszeń; prawo do zrzeszania się z innymi rodzinami i instytucjami celem właściwego i gorliwego wypełnienia swych zadań; prawo do ochrony nieletnich poprzez odpowiednie instytucje i prawodawstwo przed szkodliwymi środkami farmakologicznymi, pornografią, alkoholizmem itp.; prawo do godziwej rozrywki, która służyłaby również wartościom rodziny; prawo osób starszych do godziwego życia i umierania w sposób godny człowieka oraz prawo do emigrowania całej rodziny w poszukiwaniu lepszych warunków życia¹⁴. Po prawie dwóch latach od wydania adhortacji została opublikowana ostateczna redakcja KPR, uwzględniająca uwagi i sugestie przedstawiane przez członków Konferencji Episkopatów całego Kościoła, jak również przez znawców problemów rodziny reprezentujących różne kultury. W swoich założeniach KPR ma przedstawiać „wszystkim współczesnym chrześcijanom i niechrześcijanom ujęcia – na tyle pełnego i uporządkowanego, na ile to było możliwe – podstawowych praw właściwych owej naturalnej i powszechnej społeczności, jaką jest rodzina”. Jak zaznaczono we wprowadzeniu, KPR nie stanowi natomiast wykładu teologii dogmatycznej lub moralnej na temat małżeństwa i rodziny, nie jest również kodeksem postępowania czy deklaracją teoretycznych zasad dotyczących rodziny. W ten sposób wyrażono zamiar oddziaływania KPR przede wszystkim w sferze wychowania i promocji wartości¹⁵.

¹⁴ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, Watykan 22 listopada 1981 r., AAS 74(1982), s. 81–191, nr 46, wyd. polskie: Częstochowa 1982, s. 84–86.

¹⁵ Por. „Kościół katolicki, świadom tego, że dobro człowieka, społeczeństwa i samego Kościoła związane jest z życiem rodziny, zawsze uważał, że jego posłannictwem jest głoszenie wszystkim wpisanego w naturę ludzką zamysłu Bożego, dotyczącego

Karta Praw Rodziny wychodzi z założeń prawnonaturalnych i personalistycznych, fundamentalnych dla całego nauczania Kościoła katolickiego. Z tego względu prawa rodziny „są wyrażone w niej ze świadomością, kim jest człowiek i czym są wspólne wartości całego rodzaju ludzkiego”. Poznanie tych wartości dokonuje się w kontekście Bożego Objawienia, które „oświeca naturalną rzeczywistość rodziny”. Zadaniem społeczeństwa – stwierdzono we wprowadzeniu – jest zatem obrona praw rodziny przed jakimkolwiek ich naruszeniem oraz poszanowanie i szerzenie tego, co się składa na ich integralną treść. Podkreślono przy tym, że powszechna świadomość podstawowych praw rodziny została potwierdzona w KPR dla dobra społeczeństwa. Wśród adresatów KPR wskazano rządy państw, międzynarodowe organizacje o charakterze rządowym, wreszcie same rodziny oraz wszystkich mężczyzn i kobiety. Skierowaniu KPR przede wszystkim do rządów przyświecał zamiar, aby dostarczyć „tym wszystkim, którzy dzielą odpowiedzialność za wspólne dobro, model i punkt odniesienia dla opracowania ustawodawstwa i polityki rodzinnej oraz ukierunkowanie dla programów działania”. Od organizacji międzynarodowych KPR oczekuje, aby podejmując działania na rzecz obrony i popierania praw człowieka, dostrzegały łamanie podstawowych praw rodziny i nie godziły się na taką sytuację. W stosunku do samych rodzin, jako adresatów, KPR stawia sobie za cel „umocnienie w nich świadomości niezastąpionej roli i miejsca, jakie zajmuje rodzina; pragnie zachęcić rodziny do łączenia się między sobą dla obrony i umacniania swych praw; jest dla rodzin zachętą do wypełniania ich zadań tak, by w dzisiejszym świecie rola rodziny była coraz wyraźniej ceniona i uznawana”.

Zwracając się do wszystkich mężczyzn i kobiet, KPR zachęca, „aby mając na uwadze obecne i przyszłe dobro ludzkości, uczynili wszystko dla zapewnienia ochrony praw rodziny i umocnienia instytucji rodziny”. Jednocześnie, w ostatniej części wprowadzenia do KPR, Stolica Apostolska zwróciła się „ze szczególnym apelem do wszystkich członków Kościoła i wszystkich instytucji kościelnych, aby z całą mocą dali świadectwo chrześcijańskiemu przekonaniu, że nic nie jest w stanie zastąpić rodziny w wypełnianiu jej misji oraz by starali się zapewnić rodzinom i rodzi-

małżeństwa i rodziny, popieranie ich i obrona przed jakimkolwiek atakami”. Wstęp do KPR, p. L.

com niezbędne oparcie oraz pomoc w wypełnianiu zadań, które Bóg im powierzył”. Skierowanie wezwania zarówno do krajowych i międzynarodowych instytucji władzy publicznej, jak również do osób prywatnych, rodzin, wspólnot i instytucji kościelnych wskazuje na potrzebę podejmowania kompleksowych działań na rzecz rodziny wobec różnorodnych wyzwań i zagrożeń. Tylko połączenie działań o charakterze wertykalnym i horyzontalnym pozwoli otoczyć rodziny całego świata, żyjące w poszczególnych państwach i obszarach kulturowych, pomocą i ochroną, która umożliwi ich w pełni harmonijny rozwój na miarę godności osoby ludzkiej i zgodnie z wymogami dobra wspólnego.

4. WARTOŚCI NACZELNE W KPR

Fundamentalne założenia aksjologiczne KPR zostały wyłożone we wstępie do dokumentu. W pierwszej kolejności podkreślony został wspólnotowy wymiar praw człowieka, które – „choć ujęte jako prawa jednostki, posiadają podstawowy wymiar społeczny, wyrażający się w sposób zasadniczy i przyrodzony w rodzinie” (p. A). Praktyka licznych systemów prawnych, nader często czerpiących z założeń bądź indywidualizmu, bądź kolektywizmu, niejednokrotnie prowadzi do błędnej interpretacji wymogów indywidualnej i społecznej zarazem natury ludzkiej¹⁶. Szczególna rola i zadania rodziny wymagają zatem w pierwszej kolejności należytego jej zdefiniowania. KPR nie zawiera definicji podmiotowej rodziny, ukazuje natomiast jej podstawy, wyróżniające ją cechy i funkcje oraz odnoszące się do niej prawa i obowiązki¹⁷. Podstawą rodziny – stwierdza KPR – jest małżeństwo, będące głębokim i uzupełniającym się związkiem mężczyzny i kobiety, opartym na nierozzerwalnej więzi, zawartym dobrowolnie i publicznie. Powinnością małżeństwa, będącego w swojej istocie instytucją

¹⁶ Por. F. Compagnoni, *Prawa człowieka. Geneza, historia i zaangażowanie chrześcijańskie*, tłum. S. Bielański, Kraków 2000, s. 154, 156; C.S. Bartnik, *Personalizm*, Lublin 1995, s. 200.

¹⁷ Zob. J. Krukowski, *Ochrona prawa rodziców do moralnego i religijnego wychowania dzieci w prawie kanonicznym i w prawie polskim – wprowadzenie do problematyki*, w: *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny*, red. J. Krukowski i A. Maćkowski, Szczecin 2007, s. 16, cyt. za: S. Tyl, dz. cyt., s. 233.

naturalną, jest otwartość na przekazywanie życia połączona z wyłącznym prawem jego przekazywania¹⁸ (p. B i C). Rodzina zatem, sama nie mając podmiotowości prawnej, nie tylko posiada prawo do przyznania jej szczególnego miejsca w systemie prawnym, ale przez swój naturalny charakter przekracza zwykle ramy prawno-ustrojowe, w jakich funkcjonują rozmaite podmioty prawa. Jest to związek naturalny i pierwotny w stosunku do państwa czy jakiegokolwiek innej wspólnoty, posiadający swoje własne i niezbywalne prawa i zadania. Co więcej, funkcje rodziny nie dają się ograniczyć do zwykłej jednostki prawnej, społecznej czy ekonomicznej, stanowi ona bowiem „wspólnotę miłości i solidarności, jedyną pod względem możliwości nauczania i przekazywania wartości kulturalnych, etycznych, społecznych, duchowych i religijnych, istotnych dla rozwoju i powodzenia własnych członków oraz społeczeństwa” (p. D i E). Miłość i solidarność, będące najbardziej pierwotnymi i osobistymi doświadczeniami człowieka, ujawniają się z kolei w postawie odpowiedzialności. „Tymczasem odpowiedzialność jest węzłem międzyosobowym, którego nikt nie może arbitralnie i jednostronnie się wyrzec lub zrezygnować”¹⁹.

Karta Praw Rodziny dostrzega niezastąpioną rolę rodziny w procesie rozwoju osoby ludzkiej i społeczeństwa. Im silniejsze są rodziny, tym bardziej intensywny, integralny i zrównoważony staje się rozwój całego społeczeństwa. Rodzina jest wszakże „miejscem spotkania różnych pokoleń, które pomagają sobie wzajemnie w osiągnięciu pełniejszej mądrości życiowej oraz w godzeniu praw poszczególnych osób z wymaganiami życia społecznego” (p. F). Mądrość oznacza rozumienie bytu zgodnie z jego zasadami dzięki znajomości sposobów rozumienia, tych

¹⁸ Te proste zasady, w oczywisty sposób wpisane w ludzką naturę, zostały niestety zagubione w niektórych systemach prawnych powołanych w założeniu do ochrony praw człowieka. Zob. m.in. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 22 kwietnia 1997 r., Reports 1997, s. 10–11, cyt. za: *Orzecznictwo strasburskie*, red. T. Jasudowicz, Toruń 1998, t. II, s. 572. Warto również zauważyć, że Rzeczpospolita Polska złożyła specjalną deklarację do KPPUE, w myśl której „Karta w żaden sposób nie narusza prawa Państw Członkowskich do stanowienia prawa w zakresie moralności publicznej, prawa rodzinnego, a także ochrony godności ludzkiej oraz poszanowania fizycznej i moralnej integralności człowieka”. Deklaracja nr 61, *Prawo Unii Europejskiej z wprowadzeniem*, red. A. Flisek, Warszawa 2010, s. 317.

¹⁹ V. Paglia, dz. cyt., s. 48–49.

zaś człowiek uczy się najpierw w rodzinie²⁰. Z tego względu rodziny potrzebują uznania, obrony i wsparcia ze strony społeczeństwa, którego wysiłki powinny być odpowiednie do złożoności procesów zachodzących w strukturze społecznej. „Rodzina i społeczeństwo – stwierdza KPR – połączone ze sobą żywotnymi i organicznymi więzami, uzupełniają się w funkcji obrony i rozwoju dobra wszystkich ludzi i każdego człowieka” (p. H i G). Zadanie społeczeństwa, a w szczególności państw i organizacji międzynarodowych, polega więc na tym, aby „czynić wszystko, co możliwe, celem zabezpieczenia wszelkiej pomocy – politycznej, ekonomicznej, społecznej i prawnej – niezbędnej do umocnienia jedności i stabilności rodziny, tak aby mogła ona sprostać swym specyficznym zadaniom” (p. I). Jako zagrożenia dla praw, podstawowych potrzeb, powodzenia i wartości rodziny KPR wskazuje ustawodawstwa, instytucje oraz programy społeczno-polityczne. Ich negatywne oddziaływanie wobec rodziny może polegać na deprecjonowaniu jej znaczenia lub wprowadzaniu rozwiązań bezpośrednio w nią wymierzonych. Poważnym zagrożeniem dla rodziny jest również ubóstwo, które uniemożliwia wypełnianie z godnością jej roli (p. J i K).

Wyrażone we wstępie do KPR wartości, będące zbiorem założeń podstawowych dla całego dokumentu, wynikają z potrzeby poznania natury człowieka, z której wynika także natura rodziny. W tym celu twórcy KPR nakreślają fundamentalną ontologię rodziny, jej cele i zadania społeczne, zobowiązania i podstawowe uprawnienia. Cały dokument przesiąknięty jest bogatą i spójną aksjologią opartą na zgłębianiu wymogów prawa naturalnego i konsekwentnym podążaniu za wskazaniem personalizmu. „Podstawowa teza Karty jest oparta na założeniu, że jednostka nie jest izolowana, lecz jest czynnym i żywo reagującym członkiem

²⁰ Por. R.A. Tokarczyk, *Biojurysprudencja. Podstawy prawa dla XXI wieku*, Lublin 2008, s. 63. „Wychowawcze oddziaływanie rodziców jest tak ważne, że trudno je czymkolwiek zastąpić. Do rodziców należy bowiem stworzenie takiej atmosfery rodzinnej, przepojonej miłością i szacunkiem dla Boga i ludzi, która sprzyjałaby spójnemu osobowemu i społecznemu wychowaniu dzieci. Dlatego rodzina jest pierwszą szkołą cnót społecznych potrzebnych każdemu społeczeństwu”. Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, AAS 58(1966), s. 728–739, cyt. za: Sobór Watykański II, *Konstytucje*, s. 317, nr 3.

różnych grup społecznych, z których najważniejszą jest rodzina”²¹. Jest to istotna jakościowa różnica w porównaniu z analogicznymi dokumentami uchwalanymi na szczeblu krajowym i międzynarodowym, gdzie założenia aksjologiczne często wykładane są nader skromnie i nie zawsze jednoznacznie. W efekcie katalogi praw stają się podatne na rozmaite interpretacje motywowane interesami ideologicznymi lub ekonomicznymi, które często nie dają się pogodzić z pierwotnymi celami. Natomiast KPR, pomimo prawnie niewiążącego charakteru, jest zdolna służyć jako wzorzec i standard urzeczywistniania praw rodziny dzięki ugruntowaniu w prawie naturalnym i wartościach chrześcijańskich. Co więcej, przedmiotowy dokument przez swoją treść wyraża zrozumienie dla komplementarności praw i obowiązków, która jest logicznie uzasadniona i wpisana w tradycję chrześcijańską, a często bywa odrzucana w doktrynach indywidualistycznych i kolektywistycznych. Warto w tym kontekście przywołać wypowiedź św. Jana XXIII, zgodnie z którą „w społeczności ludzkiej każdemu prawu naturalnemu jednego człowieka odpowiada obowiązek innych ludzi, a mianowicie obowiązek uznania i poszanowania tego prawa. Każde bowiem bardziej istotne prawo człowieka czerpie swą moc i siłę z prawa naturalnego, które je wyznacza i wiąże z odpowiadającym mu obowiązkiem. Tych więc ludzi, którzy dopominają się o swe własne prawa, a równocześnie albo całkowicie zapominają o swych obowiązkach, albo wykonują je niedbale, trzeba porównać z tymi, którzy jedną ręką wnoszą gmach, a drugą go burzą”²².

5. KATALOG PRAW RODZINY W KPR

Rozpoznanie katalogu wartości naczelnych pozwala poprawnie zrozumieć normy postępowania służące ich ochronie, które KPR wyraża w postaci katalogu praw rodziny. Prawa przysługujące rodzinie i poszczególnym jej członkom, ujęte w kolejnych artykułach KPR, zostały

²¹ S.L. Stadniczeńko, *Rodzina i jej prawa w świetle Karty Praw Rodziny* 1983, w: *Prawa rodziny*, s. 21.

²² Jan XXIII, Encyklika *Pacem in terris* z dnia 11 kwietnia 1963 r., AAS 55(1963), s. 257–304, cyt. za: Jan XXIII, Paweł VI, Jan Paweł II, *Encykliki*, Warszawa 1981, s. 105 (nr 30).

w większości przypadków rozwinięte w ustępach, co niejednokrotnie nadaje im charakter wręcz korelatów uprawnień. W tekście KPR zawarte zostały następujące prawa rodziny: prawo do swobodnego wyboru drogi życiowej (art. 1), prawo do zawarcia małżeństwa w sposób dobrowolny (art. 2), prawo małżonków do założenia rodziny i posiadania dzieci (art. 3), prawo do ochrony życia ludzkiego (art. 4), prawo rodziców do wychowania dzieci (art. 5), prawo rodziny do istnienia i rozwoju (art. 6), prawo rodziny do wyznawania i praktykowania religii (art. 7), prawo rodziny do zrzeszania się i udziału w życiu społeczeństwa (art. 8), prawo do właściwej polityki rodzinnej ze strony władz publicznych oraz do niedyskryminacji (art. 9), prawo do godnych warunków pracy i utrzymania (art. 10), prawo do odpowiednich warunków mieszkaniowych (art. 11) oraz prawo rodzin migrantów do ochrony społecznej na równym poziomie z innymi rodzinami (art. 12). Jak wskazują postanowienia rozwijające poszczególne artykuły KPR, przedmiotowe uprawnienia należy rozumieć w sposób szeroki, uwzględniający specyfikę różnych społeczeństw, religii i obszarów kulturowych. Układ treści wyznaczony jest przez kolejne etapy życia człowieka i rozwoju rodziny, od zawarcia małżeństwa, poprzez zrodzenie i wychowanie potomstwa oraz funkcje pełnione przez rodzinę w życiu społecznym. Ostatnią część dokumentu stanowią odniesienia do tekstów Magisterium Kościoła i aktów prawa międzynarodowego, które zostały wykorzystane przy jego opracowywaniu.

Wśród zagadnień poruszonych w KPR na pierwszym miejscu wskazać należy prawa dotyczące życia małżeńskiego, które stanowi fundamentalną więź międzyludzką i podstawę życia rodzinnego. „Rodzina ma swoje źródło w małżeństwie, z tym, że małżeństwo nie zanika w rodzinie ani rodzina nie utożsamia się z małżeństwem. Rodzina jest czymś odrębnym. Jako instytucja posiada ona inną strukturę niż struktura małżeństwa (role rodzicielskie). Natomiast małżeństwo istnieje jako wspólnota osób («communio personarum»)»²³. Do istotnych celów wspólnoty małżeńskiej, według Magisterium Kościoła, należą dobro samych małżonków, zrodzenie i wychowanie potomstwa oraz dobro całego społeczeństwa²⁴. KPR potwierdza prawo każdej osoby do swobodnego wyboru drogi

²³ S.L. Stadniczeńko, dz. cyt., s. 22.

²⁴ Z. Grocholewski, dz. cyt., s. 41.

życiowej, która może polegać na zawarciu związku małżeńskiego i założeniu rodziny albo na pozostaniu w stanie bezzennym. Zwraca przy tym uwagę, że zawarcie małżeństwa musi być uzależnione od osiągnięcia odpowiedniego wieku przez mężczyznę i kobietę oraz posiadania przez nich niezbędnych zdolności²⁵. Na społeczeństwie ciąży z kolei obowiązek zapewnienia osobom zamierzającym pobrać się i założyć rodzinę takich warunków moralnych, wychowawczych, społecznych i ekonomicznych, które pozwolą im wykonywać prawo do małżeństwa z całą świadomością i odpowiedzialnością. Wreszcie, system prawny nie może stawiać związków pozamałżeńskich na równi z małżeństwami zawartymi w sposób właściwy (art. 1, pp. a–c). Samo zawarcie małżeństwa wymaga dobrowolnej i odpowiednio wyrażonej zgody obojga małżonków, a zakorzeniony w wielu tradycjach udział rodziny nie może prowadzić do przymusu w wyborze współmałżonka²⁶. Idąc dalej, KPR podkreśla równą godność i równe prawa małżonków, dzięki czemu mogą się oni w naturalny sposób uzupełniać²⁷. KPR stwierdza ponadto, że żądanie odrzucenia wiary lub wyznania, stawiane jako warunek zawarcia małżeństwa, jest niedopuszczalne, stanowiąc w swojej istocie pogwałcenie prawa do wolności religijnej (art. 2 pp. a–c).

Po omówieniu spraw małżeństwa KPR przechodzi do rozmaitych problemów rodziny, która z małżeństwa wyrasta. W pierwszej kolejności podkreśla się niezbywalne prawo małżonków do założenia rodziny oraz do decydowania o czasie narodzin i liczbie dzieci. Decyzja w tej sprawie musi uwzględniać różnorodne obowiązki małżonków wobec siebie samych oraz wobec dzieci, rodziny i społeczeństwa, ujęte we właściwej hierarchii wartości i zgodnie z naturalnym porządkiem moralnym. Przypomina się również o moralnej niedopuszczalności antykoncepcji, sterylizacji i spędzania płodu, których rozpowszechnianie nieraz czyni się warunkiem udzielenia międzynarodowej pomocy gospodarczej. Podobnie, niedopuszczalne

²⁵ Kan. 1083 i 1084 KPK; kan. 800 i 801 KKKW. Por. art. 18 Konstytucji RP; art. 23 ust. 1 i 2 MPPOiP; art. 12 EKPCz. Art. 9 KPPUE odsyła w kwestii praw do zawarcia małżeństwa i do założenia rodziny do prawodawstwa krajowego.

²⁶ Kan. 1089 i 1103 KPK; kan. 806 i 825 KKKW. Por. art. 47 Konstytucji RP; art. 23 ust. 3 i 4 MPPOiP; art. 10 ust. 1 MPPESiK.

²⁷ Por. art. 33 ust. 1 Konstytucji RP; art. 23 ust. 1 MPPOiP; art. 5 Protokołu nr 7 do EKPCz z dnia 22 listopada 1984 r., CETS nr 117, Dz.U. z 2003 r. Nr 42, poz. 364.

jest podejmowanie przez władze publiczne lub inne organizacje działań wymierzonych w przedmiotowe prawa małżonków. Obowiązkiem społeczeństwa jest natomiast udzielenie rodzinie pomocy w tym, co dotyczy wydania na świat i wychowywania dzieci. W szczególności małżeństwom wielodzietnym przysługuje prawo do odpowiedniej pomocy i niedyskryminacji (art. 3 pp. a–c). KPR uznaje ponadto pierwotne i niezbywalne prawo i pierwszeństwo rodziców do wychowywania swoich dzieci. W tym ujęciu podkreślone zostało prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami moralnymi i religijnymi, z uwzględnieniem tradycji kulturalnych rodziny, które sprzyjają dobru i godności dziecka²⁸. Rodzina ma zatem prawo do swobodnego organizowania swojego życia religijnego pod kierunkiem rodziców, jak również do publicznego wyznawania i głoszenia swojej wiary, uczestniczenia w kulcie publicznym i swobodnego wyboru programów wychowania religijnego, bez znoszenia z tego powodu jakiegokolwiek dyskryminacji²⁹. KPR dostrzega także prawo rodziców do otrzymywania ze strony społeczeństwa odpowiedniej pomocy i wsparcia koniecznych do wypełnienia roli wychowawców. Należy przy tym wyraźnie podkreślić, że oddziaływanie władzy publicznej nie może przekraczać potrzeb wynikających z zasad pomocniczości i autonomii rodziny, która z natury swojej jest pierwotna wobec struktur władzy państwowej³⁰. W ramach realizacji swoich uprawnień rodzice mają prawo do swobodnego wyboru szkół lub innych form edukacji swoich dzieci, a także do wpływu na system nauczania, w szczególności w dziedzinie edukacji religijnej i wychowania seksualnego³¹. Podkreśla się również prawo do ochrony dzieci przed ujemnym wpływem środków przekazu (art. 5 pp. a–f, art. 7).

²⁸ Por. art. 48 ust. 1 i art. 53 ust. 3 Konstytucji RP; art. 13 ust. 3 MPPESiK; art. 18 KPD.

²⁹ Por. art. 53 Konstytucji RP; art. 18 MPPOiP; art. 2 Protokołu dodatkowego (nr 1) do EKPCz z dnia 20 marca 1952 r., CETS nr 009, Dz.U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175 z późn. zm.

³⁰ Zob. S.L. Stadniczeńko, dz. cyt., s. 26; S. Tyl, dz. cyt., s. 236. Autorka powołuje się na: M. Sitarz, *Funkcja wychowawcza rodziny w prawie publicznym*, w: *Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Wydział Nauk Prawnych TN KUL i Diecezję Łomżyńską*, red. J. Krukowski i T. Śliwowski, Łomża 2004, s. 139.

³¹ Por. art. 13 ust. 3 MPPESiK; art. 14 ust. 3 KPPUE.

Ważnym problemem w kontekście ochrony praw rodziny jest ochrona życia, które winno być otoczone troską i szacunkiem od momentu poczęcia. Z tego względu KPR kategorycznie wyklucza praktyki spędzania płodu, poddawanie eksperymentom lub inne wykorzystywanie ludzkiego embrionu, jak również interwencji w dziedzictwo genetyczne osoby ludzkiej, którego celem nie jest jedynie korekta anomalii. W postanowieniach KPR znalazło się potwierdzenie prawa dziecka do ochrony i specjalnej opieki zarówno przed, jak i po urodzeniu, a także analogiczne prawo matki w okresie ciąży i po porodzie³². Wszystkie dzieci mają takie samo do opieki społecznej i do troski o pełny rozwój ich osobowości bez względu na to, czy pochodzą z małżeństwa, czy ze związku pozamałżeńskiego³³. Prawo do szczególnej troski ze strony społeczeństwa przysługuje sierotom oraz dzieciom pozbawionym rodziców i opiekunów prawnych, a także dzieciom upośledzonym³⁴ (art. 4 pp. a–g).

Karta Praw Rodziny chroni podmiotowość każdej rodziny, uznając jej prawo do istnienia i rozwijania się jako rodzina³⁵. W tym kontekście władze publiczne winny uznawać i wspierać godność, słuszną niezależność, intymność, integralność i stałość każdej rodziny³⁶. KPR docenia istniejący w wielu kulturach system rodziny wielkiej, który zasługuje na szacunek i opiekę, „by mógł lepiej wypełniać swoją tradycyjną funkcję w zakresie solidarności i wzajemnej pomocy, przy jednoczesnym uznawaniu praw małej rodziny i godności każdego z jej członków jako osoby”. Jednocześnie podkreśla się szkodliwość rozwodu, który narusza samą instytucję małżeństwa i rodziny (art. 6 pp. a–c). Podmiotowość rodziny musi przekładać się na możliwość wypełniania przez nią swojej funkcji

³² Por. art. 68 ust. 3 i art. 71 ust. 2 Konstytucji RP; art. 10 ust. 2 i art. 12 MPPESiK; art. 24 ust. 2 KPD; ust. i art. 17 EKS.

³³ Por. ust. i art. 17 Europejskiej Konwencji o statusie prawnym dziecka pozamałżeńskiego z dnia 15 października 1975 r. (CETS nr 085, Dz.U. z 1999 r. Nr 79, poz. 888).

³⁴ Por. art. 69 i art. 72 ust. 2 Konstytucji RP; art. 20, 21 i 23 KPD; art. 26 KPPUE (w zakresie integracji osób niepełnosprawnych).

³⁵ Por. art. 18 Konstytucji RP; art. 23 ust. 1 MPPOiP; art. 10 ust. 1 MPPESiK; ust. i art. 16 EKS; art. 24 ust. 3 KPPUE (w zakresie prawa dziecka do utrzymywania kontaktów z obojgiem rodziców).

³⁶ Por. art. 47 Konstytucji RP; art. 17 MPPOiP; art. 8 EKPCz; art. 7 KPPUE.

społecznej i politycznej w budowaniu społeczeństwa. W związku z tym rodziny mają prawo do zrzeszania się z innymi rodzinami i instytucjami w celu właściwego i gorliwego wypełniania swoich zadań, a także dla ochrony praw rodziny, popierania jej dobra i reprezentowania interesów³⁷. Ponadto rodziny i ich zrzeszenia powinny mieć zapewnione prawo do wypełniania właściwej dla nich roli w przygotowywaniu i wprowadzaniu w życie programów gospodarczych, społecznych, prawnych i kulturalnych, mających wpływ na życie rodzinne (art. 8 pp. a, b). W chwili obecnej – jak już wspomniano – rodzina nie cieszy się jednak podmiotowością prawną w prawie świeckim, w związku z czym nie może w pełni egzekwować zagwarantowanych jej praw, „gdyż nie jest ona uznana za odrębny podmiot prawa, lecz tylko za przedmiot ochrony prawnej”³⁸.

Potrzeba poszanowania praw rodziny musi znajdować uznanie w polityce prowadzonej przez władze publiczne w kwestiach prawnych, gospodarczych, społecznych i finansowych. Polityka ta nie powinna nikogo dyskryminować. Rodzinie przysługuje zatem szereg praw o charakterze ekonomicznym i społecznym (w tradycyjnej systematyce praw człowieka zaliczanych do tzw. drugiej generacji praw człowieka). Wśród nich KPR wskazuje w pierwszej kolejności na prawo rodziny do warunków ekonomicznych gwarantujących poziom życia odpowiadający jej godności i pełny rozwój. W szczególności rodzina ma prawo do nabywania i posiadania dóbr prywatnych, pozwalających osiągnąć stabilizację życia rodzinnego, prawa zaś dotyczące dziedziczenia i przekazywania majątku powinny respektować potrzeby i uprawnienia członków rodziny. Obowiązkiem społeczeństwa jest pomoc rodzinie w nadzwyczajnych sytuacjach, jak „przedwczesna śmierć jednego lub obojga rodziców, opuszczenie rodziny przez jednego z małżonków, w razie wypadku, choroby czy inwalidztwa, w razie bezrobocia lub wtedy, gdy rodzina musi ponosić dodatkowe ciężary związane ze starością, niedorozwojem fizycznym czy umysłowym któregoś ze swych członków, czy też w związku z wychowywaniem dzieci”³⁹. (art. 9 pp. a, b). Rodziny mają także prawo do

³⁷ Por. art. 58 Konstytucji RP; art. 22 MPPOiP; art. 11 EKPCz.

³⁸ R. Sztymchmiller, *Prawa małżonków i rodziny w prawie kanonicznym*, w: *Rodzina i społeczeństwo wczoraj i dziś*, red. F. Lempa i S. Tamaro, Białystok 2006, s. 182, cyt. za: S. Tyl, dz. cyt., s. 240.

³⁹ Por. ust. i art. 13 i 16 EKS; art. 34 i 35 KPPUE.

„takiego systemu społecznego i gospodarczego, w którym organizacja pracy umożliwia członkom rodziny wspólne życie i nie zagraża jednności, powodzeniu i stabilności rodziny, zapewniając jednocześnie możliwość zdrowego wypoczynku”⁴⁰. W tym kontekście zwraca się uwagę na prawo do wynagrodzenia, które powinno być wystarczające do założenia i godnego utrzymania rodziny⁴¹. W szczególności należy uznawać możliwość pracy matki w domu, która przynosi pożytek dla rodziny i społeczeństwa, oraz zapewnić taką wysokość wynagrodzeń, w tym za pracę domową, aby matki nie były zmuszone do pracy poza domem ze szkodą dla życia rodziny i wychowania dzieci⁴² (art. 10 pp. a, b). Rodzina ma także „prawo do mieszkania odpowiedniego dla życia rodzinnego i dostosowanego do liczby jej członków, w miejscu zapewniającym podstawowe usługi konieczne do życia rodziny i wspólnoty” (art. 11)⁴³. KPR odnosi się również do sytuacji dwóch szczególnych grup społecznych, jakimi są osoby starsze i rodziny więźniów. Osoby starsze powinny mieć zatem zapewnione miejsce we własnej rodzinie, a gdy jest to niemożliwe, w instytucjach do tego powołanych, gdzie mogłyby wykonywać czynności dostosowane do ich wieku i zapewniające im udział w życiu społecznym⁴⁴. Więźniowie z kolei powinni mieć zapewnione prawo utrzymywania kontaktów ze swoimi rodzinami, samym rodzinom zaś należy się niezbędne wsparcie w okresie uwięzienia któregoś z ich członków (art. 9 pp. c, d).

Ostatnim problemem poruszonym w KPR, istotnym ze względu na powszechny charakter Kościoła katolickiego, jest ochrona praw rodzin migrantów. W pierwszej kolejności rodziny migrantów mają prawo do takiej samej ochrony społecznej, jaka przysługuje innym rodzinom. Wśród ich praw wymienia się prawo do poszanowania własnej kultury,

⁴⁰ Por. art. 7 i art. 10 ust. 3 MPPESiK; ust. i art. 4 i 7 EKS; art. 27–33 KPPUE. Jan Paweł II stwierdza również, że „prawa rodziny muszą być wpisane głęboko w same podstawy każdego kodeksu pracy, jeśli jego właściwym podmiotem jest człowiek, a nie tylko produkcja i zysk” (Homilia w Saint Denis z 30 maja 1980 r., nr 4, cyt. za: S. L. Stadniczeńko, dz. cyt., s. 23).

⁴¹ Por. art. 7 MPPESiK; ust. i art. 4 EKS.

⁴² Por. ust. i art. 8 EKS.

⁴³ Por. art. 11 MPPESiK.

⁴⁴ Por. art. 4 Protokołu dodatkowego do EKS z dnia 5 maja 1988 r., CETS nr 128 (niepodpisany i nieratyfikowany przez Rzeczpospolitą Polską); art. 25 KPPUE.

prawo do wsparcia i opieki koniecznej dla włączenia się we wspólnotę, do której wnoszą swój wkład, prawo do jak najszybszego sprowadzenia swoich rodzin do kraju, w którym są zatrudnieni, oraz prawo uchodźców do pomocy ze strony władz publicznych i organizacji międzynarodowych w połączeniu się z własnymi rodzicami⁴⁵ (art. 12 pp. a–c).

6. PODSUMOWANIE

Studia nad treścią KPR prowadzą do wniosku o pełnej aktualności przedmiotowego dokumentu – w niektórych aspektach być może większej niż w momencie jego publikacji. Stolica Apostolska, nie rezygnując z tradycyjnych, sprawdzonych środków nauczania, zdecydowała się sięgnąć po formę katalogu praw stosowaną po II wojnie światowej w krajowych i międzynarodowych aktach prawnych z dziedziny praw człowieka. Takie „wydobywanie ze skarbca rzeczy starych i nowych” (por. Mt 13,52) jest wyraźnym wskazaniem na zdecydowanie za małe zainteresowanie sprawami rodziny ze strony państw i organizacji międzynarodowych⁴⁶. Z tego względu KPR w prostej i przystępnej formie wykazuje, że rodzina jest w takim samym stopniu podmiotem praw, jak poszczególne osoby. Co więcej, urzeczywistnianie wielu praw indywidualnych staje się daremne lub znacząco utrudnione bez skutecznej ochrony praw rodziny.

Nie ulega wątpliwości, że dzięki mocnemu ugruntowaniu aksjologicznemu standard ochrony wynikający z KPR jest istotnie wyższy od poziomu wyznaczanego przez obowiązujące przepisy prawa krajowego i międzynarodowego. Mimo to należy docenić nawet częściowe zabez-

⁴⁵ Por. ust. i art. 19 EKS; Międzynarodowa Konwencja o Ochronie Praw Wszystkich Pracowników – Migrantów i Członków Ich Rodzin z dnia 18 grudnia 1990 r. (niepodpisana i nieratyfikowana przez Rzeczpospolitą Polską); art. 15 KPPUE.

⁴⁶ Warto w związku z tym zwrócić uwagę na fakt opracowania przez zespół pod kierownictwem prof. J. Sandorskiego projektu konwencji praw rodziny, który może służyć jako propozycja do przedłożenia przez Rzeczpospolitą Polską na forum międzynarodowym. J. Sandorski, *Autorski projekt konwencji o prawach rodziny*, w: *Prawa rodziny*, s. 337–355. W podobny sposób stało się zresztą w przypadku KPD, która została uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych (dalej: ONZ) z inicjatywy rządu polskiego.

pieczenie praw rodzin i poszczególnych ich członków w prawie stanowionym, nie rezygnując przy tym z głoszenia potrzeby dalszych działań legislacyjnych i edukacyjnych w myśl uniwersalnych zasad wyłożonych przez Stolicę Apostolską. Nade wszystko jednak potrzebne jest permanentne wychowywanie społeczeństwa do zrozumienia i praktykowania wartości rodziny, bez którego nawet najlepsze regulacje prawne okażą się nieskuteczne i nietrwałe.

Współcześnie stan urzeczywistniania prostych i jednoznacznych zasad zawartych w KPR budzi uzasadniony niepokój, większy jeszcze niż podczas prac nad dokumentem. „Jeżeli bowiem na poziomie doktrynalnym przedstawiona i rozpowszechniona w Karcie koncepcja rodziny okazuje się niepodważalna, jeśli rodzina na poziomie przeżytego doświadczenia okazuje się obdarzona niezwykłą żywotnością i trwałością międzykulturową, to na poziomie socjologicznym sprawy zdają się wyglądać zupełnie inaczej⁴⁷. Obserwowane wzorce kulturowe zmierzają bowiem do formowania postaw opartych na indywidualizmie i płynącym z niego relatywizmie⁴⁸. Ostrze tych wzorców kulturowych wymierzone jest w szczególny sposób w rodzinę, która swoim naturalnym charakterem i trwałością podważa racjonalność moralnego, prawnego i kulturowego indyferentyzmu, świadcząc jednocześnie o słuszności założeń personalistycznych. Tym bardziej należy propagować fakt, że unikalne zadania i potrzeby rodziny w świecie współczesnym zostały już w roku 1983 zdefiniowane przez Stolicę Apostolską w postawieniach KPR.

⁴⁷ V. Paglia, dz. cyt., s. 42–43 (podkreślenia oryginalne).

⁴⁸ Tamże, s. 45, *passim*.

Streszczenie. Przedmiotem opracowania jest znaczenie Karty Praw Rodziny Stolicy Apostolskiej z 1983 r. dla urzeczywistniania praw człowieka. Karta zawiera obszerny katalog praw przysługujących rodzinie, które odnoszą się do całej wspólnoty rodzinnej i poszczególnych jej członków. W opracowaniu dokonano analizy Karty jako prawnie niewiążącego aktu normatywnego z zakresu ochrony praw człowieka. Uwzględniono przy tym przesłanie duszpasterskie Karty, które wpływa na jej kształt i treść. W rozważaniach podjęto zagadnienia charakteru normatywnego Karty, jej genezy i podstawowych założeń oraz zawartych w niej wartości naczynych i katalogu praw rodziny. Na zakończenie dokonano podsumowania rozważań.

Słowa kluczowe: nauczanie społeczne; prawa człowieka; filozofia prawa; rodzina; wychowanie.

Abstract. The study entitled “The role of the Charter of the Rights of the Family in the realisation of human rights” focusses on the significance of the Charter of the Rights of the Family issued by the Holy See in 1983 for the realisation of human rights. The charter includes an extensive set of rights for the family which pertain both to the family as a whole and to its individual members. The study analyses the Charter as a non-binding normative act on human rights, with consideration of the pastoral function of the Charter, which impacts on its content and form. Among the issues under consideration are the normative character of the Charter, its origin and basic assumption, and also the primary values and the set of the rights for the family it contains. The study ends with conclusions.

Keywords: social teaching; human rights; philosophy of law; family; education.

